

Pieter J. van Strien

Ethos en eros

De andere Max Weber

De Academische Boekengids 55, maart 2006, pp. 9-11.

Sociologen eren Max Weber als grondlegger en als denker met een absolute integriteit. Zijn ideeën over het protestantse ethos en de waarde vrije wetenschap worden nog steeds geciteerd. Een nieuwe biografie wijst op een problematische jeugd en een heimelijk liefdesleven als wortels van zijn belangrijkste denkbeelden.

Als wetenschapper staat Max Weber bekend als de man van het ethos: het protestantse ethos, waarvan hij de affiniteit met het kapitalistisch economisch denken aantoonde, maar ook het ethos van de waarde vrije wetenschap, niet gebonden aan persoonlijke of politieke belangen. En zijn de drie typen gezag die hij onderscheidde - traditioneel, rationeel en charismatisch - niet eveneens een kwestie van het soort ethos dat leiders en volgelingen verbindt?

Als persoon gold Weber bij zijn tijdgenoten evenzeer als een toonbeeld van ethos. In zijn Heidelbergse studententijd wist hij al zijn kompanen weliswaar onder de tafel te drinken maar hield hij zich ver van hun seksuele escapades. Toen Freud-adepten begin twintigste eeuw de vrije liefde predikten, nam hij het samen met zijn vrouw, voorvechtster van vrouwenrechten, op voor de onaantastbaarheid van het huwelijk. In juridische kwesties trad Weber in het krijt voor de underdog, in politieke strijdvragen profileerde hij zich als representant van het algemeen belang. In kwesties van eer schuwde hij het duel niet. In de door zijn vrouw Marianne na zijn dood geschreven biografie wordt Weber dan ook geschetst als een weliswaar gepassioneerd maar moreel onberispelijk man. Pas de laatste decennia is er een deuk gekomen in dit verheven beeld. Straks meer daarover.

Over de grootheid van Weber is iedereen het eens. De psychiater-filosoof Karl Jaspers, een jongere huisvriend van de Webers, noemde hem de grootste Duitser van zijn tijd. Anderen spraken van een vulkaan die uitrees boven een vlak landschap. De sociologie eert Weber als een van haar grondvesters. Nog dagelijks wordt uit zijn werk geput. Over zijn protestantismethese, die een alternatief bood voor het marxistisch economisch determinisme, zijn planken vol boeken geschreven. De term *Entzauberung der Welt* raakte dankzij hem in zwang. Geen discussie over waardevrijheid of Webers naam wordt erin genoemd. Het vaak gemaakte onderscheid tussen 'uitspraken als wetenschapper' en 'uitspraken als persoon' gaat op hem terug. In de sociaal-wetenschappelijke methodologie leeft Weber voort met zijn *Idealtypen* en zijn conceptie van het *verstehen* van zinvolle samenhangen. De in de managementliteratuur zo gewilde typologieën van leiderschap bouwen voort op door hem gemaakte analyses en hetzelfde geldt voor beschouwingen over modernisering, rationalisering en bureaucratisering. Sleutelfiguren uit de Amerikaanse sociologie als Talcott Parsons, Robert Merton en C. Wright Mills vonden elk op hun eigen manier bij hem inspiratie. In Nederland hebben tal van sociologen boeken of artikelen aan Webers werk gewijd.

De ruim duizend bladzijden tellende biografie van de hand van de Bielefeldse historicus Joachim Radkau die in het najaar van 2005 verscheen - met als ondertitel *Die Leidenschaft des Denkens* - wordt op de achterflap gepresenteerd als de 'lang verwachte eerste omvattende biografie' van Max Weber. Dat impliceert het bestaan van eerdere biografieën, maar de enige die Radkau expliciet vermeldt, is het door Marianne Weber in 1926 gepubliceerde *Lebensbild*. De andere ontdekt men alleen als men zeer nauwkeurig leest; een systematische verantwoording ten opzichte van zijn voorgangers - in mijn ogen een kwestie van elementair fatsoen - ontbreekt. Radkau noemt hen een enkele keer in de noten, meestal om aan te geven dat ze iets mis hadden of interessante informatie over het hoofd zagen.

Toch is juist het geleidelijk zichtbaar worden van *de andere Weber* een spannende ervaring voor wie in chronologische volgorde leest wat er in de 85 jaar na zijn dood over Max Weber is geschreven; een soort striptease die bij Radkau ten slotte bij de naakte waarheid lijkt te zijn aangekomen. Dat een weduwe in de biografie over haar man bepaalde kanten aan de persoon in het duister laat, is een bekend verschijnsel. In zijn voorwoord zegt Radkau terecht dat de Weber-biograaf zich van Mariannes visie zal moeten bevrijden, hoe moeilijk dat ook valt. Toch is haar *Lebensbild* allesbehalve een hagiografie. Marianne probeert zo objectief mogelijk te zijn, schrijft over zichzelf niet in de eerste persoon maar als *die Frau*, of *die Gefährtin* en over haar man als Weber. Met bewonderenswaardige eerlijkheid bericht zij over de teleurstellingen in haar huwelijk, de crisis waarin haar echtgenoot na een confrontatie met zijn vader terechtkomt en over de twee vrouwen die hem in de moeizame periode van herstel inspireerden. Met name de vele ingelaste brieven maken het tot een ontroerend document. Radkau put er dan ook uitvoerig uit.

Maar in de kring rond de Webers bleef men met een aantal vragen zitten: Hoe zat het nu precies met hun huwelijk? Waarom was zijn crisis zo diep en duurde die zo lang? En - vooral - hoe intiem was de relatie met die andere vrouwen? Maar de nieuwsgierigheid werd ingetoomd door persoonlijke discretie, met name tijdens de 34 jaar dat Marianne nog leefde. Dit telde temeer omdat zij behalve door het schrijven van Webers biografie ook door het bezorgen van zijn nagelaten geschriften een groot deel van haar verdere leven aan hem had gewijd. Dit werk is voortgezet door Webers achterneef Eduard Baumgarten, aan wie Marianne in 1945 de geestelijke nalatenschap van haar man toevertrouwde. Hoeveel heeft hij willen loslaten? Voordat ik op *de andere Weber* inga, wil ik eerst in het kort iets vertellen over de Weber die we uit Mariannes boek kennen.

Max Weber werd in 1864 geboren in een gegoed burgergezin. Zijn vader, een hooggeplaatste rijksambtenaar en liberaal politicus, stamde uit een textielfamilie; zijn moeder uit een welgestelde familie van intellectuelen waarin, onder invloed van haar van hugenoten afstammende moeder, het geloof een belangrijke rol speelde. Vader Weber leidde een behaaglijk leven en maakte zijn woning in Berlijn-Charlottenburg tot een ontmoetingsplaats van politici en intellectuelen. Zijn vrouw probeerde in haar huwelijk iets van de sfeer uit te dragen die zij van thuis had meegekregen, maar vond daarin bij hem weinig gehoor. Zij verviel in een lijdzaam-dienende rol, die haar nogal egoïstisch en hedonistisch ingestelde eega zich maar al te graag liet welgevalen.

Van hun acht kinderen was Max de oudste. Overigens is ook de tweede, Alfred, een bekend (cultuur-)socioloog geworden. Als peuter kreeg Max meningitis en sindsdien genoot hij, tot ergernis van zijn vader, zijn moeders speciale aandacht. Hij toonde al vroeg een bijzondere begaafdheid en breed-intellectuele belangstelling: als twaalfjarige bestudeerde hij Machiavelli en tijdens de les las hij stiekem de complete Goethe. In het voetspoor van zijn vader studeerde hij rechten, maar daarnaast hield hij zich bezig met economie, filosofie, theologie en geschiedenis. In Heidelberg werd hij lid van het corps waartoe ook zijn vader had behoord.

Tijdens zijn militaire dienst in Straatsburg kwam Max in nauwer contact met de familie van zijn moeder. Heimelijk begon hij zijn ziekelijke nichtje Emmy als zijn toekomstige bruid te beschouwen. Hij kreeg nu meer begrip voor de in zijn moeders familie levende religieuze waarden en ging zich ook realiseren hoe despotisch zijn vader zich tegenover zijn moeder gedroeg. Maar hij durfde niet openlijk positie te kiezen. Dit gebeurde pas ruim tien jaar later, toen hij na een stormachtige carrière hoogleraar was geworden, eerst in Freiburg en vervolgens in Heidelberg. Max was inmiddels getrouwd, niet met Emmy, maar met een zes jaar jonger achternichtje van vaders kant, Marianne Schnitger, die bezig was zich aan de traditionele vrouwenrol te ontworstelen en later actief zou worden in de vrouwenbeweging.

De confrontatie vond plaats toen Max' moeder in Heidelberg zou komen logeren en zijn vader tegen de bedoeling meekwam. Na een heftige woordenwisseling vertrok deze en zeven weken later, tijdens een reis met een oude vriend, kreeg hij een fatale maagbloeding. Niet lang na dit drama moest Max, volkomen overspannen, zijn colleges staken. Ook na talrijke vakantie-reizen en verschillende sanatoriumkuren bleek hij niet in staat zijn werk voor meer dan korte perioden te hervatten. Uiteindelijk nam hij ontslag als hoogleraar en werd zijn broer Alfred in zijn plaats benoemd. Mede dankzij het familievermogen van Marianne hoefde Max zich financieel geen zorgen te maken. Pas geleidelijk hervond hij zijn werkkraft.

Toch kwam pas na deze inzinking zijn belangrijke werk tot stand, niet in boekvorm, maar grotendeels in de vorm van lange artikelen in het tijdschrift *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*, dat hij samen met zijn collega Edgar Jaffé redigeerde. In deze vorm verscheen ook zijn - na zijn dood afzonderlijk uitgegeven - werk over de relatie tussen protestantisme en kapitalisme. Webers methodologische en andere sociaal-economische geschriften kwamen eveneens op deze manier tot stand. Zijn werk bleef weliswaar fragmentarisch, maar groeide al met al toch zodanig uit dat de - pas half voltooid - postuum uitgegeven *Gesamtausgabe* niet minder dan veertig boekdelen zal omvatten, waarvan tien delen verzamelde brieven. De laatste twee daarvan - de meest persoonlijke - wachten nog op publicatie.

Hoewel Weber niet terugkeerde aan de universiteit, oefende hij via zijn vaak briljante redevoeringen en polemieken langs persoonlijke weg toch een aanzienlijke invloed uit. In Heidelberg vormden de Webers weldra het middelpunt van allerlei intellectuele contacten. Toen de grote villa waarin Webers moeder was opgegroeid in 1910 vrijkwam, werden de daar gehouden zondagmiddagbijekomsten een trefpunt van geleerden en kunstenaars: Ernst Troeltsch, Georg Simmel, Heinrich Rickert, Karl Jaspers en vele anderen. Ook de door Nietzsche beïnvloede Duitse dichter Stefan George, charismatisch middelpunt van de esoterische *George-Kreis*, was herhaaldelijk te gast.

'HOEWEL HIJ ZICHZELF OP HET GEBIED VAN RELIGIE OOI ALS "ONMUZIKAAL" HAD BESTEMPELD, BLEEK WEBER ALS GEEN ANDER IN STAAT DE GRONDTOON VAN DE VERSCHILLENDE UITINGSVORMEN ERVAN NAAR VOREN TE HALEN.'

De erotische kant van het bestaan was aanvankelijk geheel aan Weber voorbijgegaan. Het huwelijk bleef kinderloos. Marianne compenseerde het gemis door het intellectueel partnerschap van haar man en haar strijd voor vrouwenrechten. Webers reactie op de erotische liberalisering die zich rond de eeuwwisseling in artistieke en intellectuele kringen voltrok, was aanvankelijk afwijzend. Samen met Marianne distantieerde hij zich van het 'platte hedonisme' dat zich hier manifesteerde en sprong hij in de bres voor de heiligheid van het huwelijk. Maar hand in hand met een grotere aandacht voor charisma kreeg hij geleidelijk meer oog voor de emotionele kanten van het leven en voor poëzie, zoals die van Rilke. In het verlengde van zijn godsdienstsociologische studies ging Max zich verdiepen in oosterse verlossingsreligies, mystici en oudtestamentische Joodse profeten - charismatische gestalten met wie hij een duidelijke affiniteit voelde. Hoewel hij zichzelf op het gebied van religie ooit als 'onmuzikaal' had bestempeld, bleek hij als geen ander in staat de grondtoon van de verschillende uitingsvormen ervan naar voren te halen.

Intussen bleef Weber met onverminderde gedrevenheid in woord en geschrift van zijn oordeel getuigen. Hij koos, meestal tegen de draad in, positie in politieke strijdvragen en spaarde daarbij met zijn heftige temperament, zijn scherpe pen en zijn grote intellectuele eerlijkheid, anderen noch zichzelf. Toen in 1905 in Rusland een revolutie uitbrak, leerde hij Russisch om de ontwikkelingen uit de eerste hand te kunnen volgen. En toen de in 1914 ontbrande Wereldoorlog na enkele jaren een fatale wending kreeg, nam hij intensief deel aan discussies over het nieuwe Duitsland. Weber was ook aanwezig bij de vredesbesprekingen in Versailles. Nu zijn energie was teruggekeerd, voelde hij zich weer in staat te doceren. In 1919 aanvaardde hij een benoeming als hoogleraar te München. Zo bleef hij geëngageerd bezig, totdat een verwaarloosde longontsteking in 1920, kort na zijn intrede te München, voortijdig een einde maakte aan zijn leven. In heel Duitsland werd om hem gerouwd.

In het laatste decennium van Webers leven was een steeds intiemer contact gegroeid met de tien jaar jongere oud-leerlinge Else von Richthoven, vriendin van Marianne en inmiddels getrouwd met Edgar Jaffé, Webers mede-uitgever van het *Archiv*. Marianne gaat openhartig in op deze relatie maar beschrijft die als niet meer dan een gemeenschappelijke vriendschap. Hetzelfde geldt voor de Zwitserse pianiste Mina Tobler, die ook een huisvriendin werd.

Toen Eduard Baumgarten ter gelegenheid van Webers honderdste geboortedag in 1964 zijn studie *Max Weber. Werk und Person* publiceerde, hoopten velen wat meer over Webers geheimen te weten te komen. Het werk was gelardeerd met uitgebreide tekst- en brieffragmenten en bedoeld als voorstudie voor een uitvoeriger biografie (waaraan hij nooit is toegekomen). Maar op intimiteiten ging Baumgarten, waarschijnlijk omdat verschillende betrokkenen nog leefden, nauwelijks in. Als degene die de sleutel tot Webers geheimen in handen had, werd hij toch degene bij wie nieuwsgierigen die het fijne ervan wilden weten telkens weer aanklopten.

De eerste die we tegenkomen is Arthur Mitzman, een Amerikaans historicus die later hoogleraar werd te Amsterdam. In 1969 publiceerde hij een psychoanalytisch georiënteerde studie over Weber onder de titel *The Iron Cage*. Als voorbeeld van een 'psychobiografie' kom ik er straks op terug. Van Baumgarten begreep Mitzman wel dat er meer aan de hand was geweest dan Marianne kwijt had gewild, en dat haar huwelijk in feite niet was geconsumeerd, maar de details kreeg hij niet te horen. Ook Else Jaffé, die hij eveneens interviewde, reageerde terughoudend.

Overigens was Else ook los van haar relatie met Max Weber een boeiende figuur. Evenals haar zuster Frieda, die na een eerder huwelijk trouwde met de Engelse schrijver D.H. Lawrence, had zij een kleurrijk liefdesleven achter de rug. Bovendien was zij behalve aantrekkelijk bijzonder geestrijk. Zij was een van de eerste gepromoveerde vrouwen in Duitsland. De Amerikaan Martin Green schreef over de zusters de dubbelbiografie *The von Richthofen Sisters* (1974). Via dit boek drong het ook tot de Amerikaanse sociologenwereld door dat er nog een andere Weber was geweest. Else had aan Green verteld - kort voor zij in 1973 op 99-jarige leeftijd stierf - dat Max haar minnaar was geweest. Wat Mina Tobler betreft nam de van haar opgetekende triomfkreet 'Mich hat Max Weber geliebt!' alle twijfel weg. En Marianne? Na de dood van haar man had ze Jaspers als psychologisch deskundige gevraagd of Max haar misschien toch had bedrogen, maar deze had geantwoord dat hij 'de waarheid zelve' was. Toen Jaspers jaren later het verhaal van Else hoorde, verhuisde Webers buste naar de rommelzolder. Zijn idool was *menschlich, allzu menschlich* geweest! Uit het boekje *Max & Marianne Weber* (2001) van Christa Krüger wordt wel duidelijk dat Marianne toch een zekere Ahnung had gehad dat de vriendinnen iets te bieden hadden wat zij haar man zelf niet had kunnen geven.

Waarom dat lag, bleef nog onduidelijk. In de biografische schets van Gregor Schöllgen (1998) lezen we wel de uiterlijke feiten, maar niet hoe het komt dat het bij Else en Mina wél lukte. De volgende biograaf, de filosoof-socioloog Michael Sukale, bericht in zijn *Max Weber. Leidenschaft und Disziplin* (2002) dat Baumgarten hem had toevertrouwd dat Webers latere geliefden zijn impotentie hadden weten te doorbreken door in te spelen op zijn sadomasochistische trekken. Overigens kreeg Sukale dit pas te horen nadat hij eerder had gesproken met een leerlinge van Webers pupil Robert Michels, en ook met Hannah Ahrendt, vertrouweling van de inmiddels overleden Karl Jaspers.

'IN RADKAUS BIOGRAFIE BLIJFT ER WAT DE EROTISCHE KANT VAN WEBERS LEVEN BETREFT NIET VEEL TE RADEN OVER. AAN HET EINDE VAN ZIJN BOEK STAAT DE HELD DAAR IN ZIJN RUIGE EN TEGELIJK KWETSBARE NAAKTHEID.'

Pas Radkau heeft, naar eigen zeggen, volledig inzage gekregen in al het nagelaten materiaal. En dat was niet gering. Want ook de briefwisseling met Else was in handen gekomen van Baumgarten en van haar had hij tevens brieven gekregen van Weber aan Mina, met wie Else op haar oude dag in een Heidelbergse bejaardenhuis woonde. In Radkaus biografie blijft er wat de erotische kant van Webers leven betreft niet veel te raden over. Aan het einde van zijn boek staat de held daar in zijn ruige en tegelijk kwetsbare naaktheid.

Moeten we dat in hemelsnaam allemaal weten?, zal menig lezer zich afvragen. In zijn inleiding geeft Radkau zijn beginselverklaring: de hechte eenheid van lichaam en ziel, persoon en werk. Denkprocessen, met name de meest creatieve, hebben een emotionele basis: de *Leidenschaft*, de hartstocht van het denken die ook al in de titel van Sukales Weber-biografie figureerde.

Radkau raakte in Weber geïnteresseerd tijdens de werkzaamheden aan zijn boek *Das Zeitalter der Nervosität* (1998), dat precies handelt over de periode 'tussen Bismarck en Hitler' waarin Weber leefde. Voor zijn onderzoek naar het in het laatste kwart van de negentiende eeuw veranderende geestelijke klimaat raadpleegde Radkau tal van briefarchieven en dossiers van kuurklinieken en inrichtingen. In het kader van zijn recherches stuitte hij op de brieven van Max en Marianne, waarin hij regelmatig opmerkingen aantrof over hun ziekelijke nervositeit. Radkaus boek is eigenlijk een uit de hand gelopen casestudy, die niet anoniem kon blijven omdat het werk dat uit Webers innerlijke spanningen voortkwam publiek is.

Radkau bracht nog een tweede invalshoek mee: die van de natuur. In verschillende boeken had hij al geschreven over natuur, natuurverheerlijking, natuur en techniek en milieubescherming, maar nu richtte hij zich ook op de menselijke natuur, met haar driften en emoties. Via de zoekfunctie kwam hij in de cd-rom van Webers *Gesamtausgabe* het woordje 'natuur' niet minder dan 3583 keer tegen. Uiteindelijk werd 'natuur' de sleutelterm bij de opbouw van zijn biografie en wel volgens de drieslag: verkrachting van de natuur (deel I), de wraak van de natuur (deel II) en verlossing en verlichting (deel III), waarbij verlossing staat voor verzoening met de natuur.

'ANDERS DAN DE EERDERE BIOGRAFEN SCHRIJFT RADKAU WEBERS INSTORTING NIET TOE AAN DE FATALE BOTSING MET ZIJN VADER, MAAR AAN FRUSTRATIE OVER ZIJN IMPOTENTIE EN OVER DE "DEMONEN" (LEES: NATTE ANGSTDROMEN) WAARDOOR HIJ 'S NACHTS WERD GEPLAAGD.'

Dat Weber met zijn dwangmatige werkdrift en zijn krampachtigheid tegenover seksualiteit zijn eigen natuur geweld aandeed, was ook in eerdere biografieën al duidelijk geworden, maar Radkau illustreert dit met rijker materiaal. Als oorzaak voert hij erfelijke belastheid aan, maar daarnaast ook het voorbeeld van Max' moeder en de psychische druk die van haar uitging. Anders dan de eerdere biografen schrijft hij Webers instorting niet toe aan de fatale botsing met zijn vader, maar aan frustratie over zijn impotentie en over de 'demonen' (lees: natte angstdromen) waardoor hij 's nachts werd geplaagd. Dit is de enige plaats waar Radkau Mitzmans 'psychoanalytische Weber-biografie' - waarin de oorzaak wordt gezocht in latente schuldgevoelens na zijn oedipale rebellie - even noemt. Nogal schamperend, want van 'psychohistorische reconstructies van Webers onderbewustzijn' wil Radkau niets weten. Alleen wat op zijn minst halfbewust is, kan creatief worden verwerkt, stelt hij. Een psychologisch dubieuze stelling, waaraan hij zich in zijn boek dan ook niet consequent houdt. In feite gaat Radkau minder psychoanalytisch te werk dan Mitzman, maar wel degelijk psychologiserend. Zo heeft ook hij het ergens over 'psychische vadermoord'.

Het best op dreef komt Radkau wanneer hij kan laten zien hoe de natuur bij Weber in 1910, erotisch uitgedaagd door Else, haar rechten herneemt. Wanneer Else een relatie aangaat met Webers broer Alfred bezijkt Max voor de charmes van het 'kindvrouwetje' Mina Tobler. Als door een toverstaf aangeraakt, hervindt hij zijn wetenschappelijke productiviteit. Radkau buit hier volledig het voordeel uit dat hij boven eerdere biografen heeft. Helaas verleidt dit hem ook tot onthullingen die eerder voyeuristisch aandoen dan als relevant voor een goed begrip van de relatie tussen *Leidenschaft* en denken. Een voyeurisme, overigens, dat voortbouwt op dat van Baumgarten, die na de dood van zijn achteroom niet kon nalaten diens lijkwade op te lichten om zijn geslachtsdeel te inspecteren. En die, toen hij merkte zelf aan een biografie niet toe te komen, ook de sluier over Webers geheimen oplichtte.

Nogmaals: hadden we dit allemaal mogen weten? Aan de betekenis van Webers sociologische inzichten doet het niets toe noch af. Anders ligt het wanneer we Radkaus biografie zien als een wetenschaps *psychologische* speurtocht naar de bronnen van Webers creativiteit en de genese van zijn denkbeelden. En dan denk ik bij dit laatste niet alleen aan voor de hand liggende invloeden - Webers muzieksociologie was er niet gekomen zonder de pianiste Mina Tobler als muze - maar ook aan de *inhoudelijke* samenhang tussen Webers emotionele ervaringen en zijn wetenschappelijke ideeën. Veel van de intieme feiten blijken dan wel degelijk relevant, al treedt Radkau soms onnodig in detail. Ik beperk me tot drie voorbeelden.

Om te beginnen Webers these over de relatie tussen protestantisme en kapitalisme. Radkau voert hier de familieachtergrond aan als voedingsbodem en wijst daarbij op de invloed van de traktaten van de Amerikaanse prediker Channing, waarvan zijn moeder en zijn Straatsburgse tante diep onder de indruk waren. Overigens had ook Mitzman deze verbanden al gelegd. Het puriteinse motief van de

innerweltliche Askese is eveneens bij beide auteurs prominent aanwezig, maar Radkau betreft het sterker op de onderdrukte natuur en gaat uitvoeriger in op de puriteinen die Weber tijdens zijn bezoek aan Amerika meemaakte.

Radkau vat Webers waardevrijheidspostulaat vooral op als middel om de eigen gepassioneerdeheid in te tomen. Mitzman plaatst het meer in het teken van het loyaliteitsconflict van de jonge Weber tegenover zijn onderling zo verschillende ouders en zijn ontworsteling aan de politieke wereld van zijn vader. Maar het gaat hier om accentverschillen.

De beide vormen van gezag uit Webers vroege werk – traditioneel en rationeel-bureaucratisch – zien beide auteurs, zij het ook hier met enigszins verschillende accenten, als reflectie op de machtsverhoudingen thuis en in de politieke omgeving van Max' vader. Radkau verklaart de fascinatie voor *charisma* van de oudere Weber en zijn studie van oosterse religies en de Joodse profeten vanuit de door Else bewerkstelligde bevrijding van het hem thuis opgelegde juk. Het is vooral hier dat de toegevoegde waarde blijkt van hetgeen we inmiddels weten over zijn erotische ontwikkeling. Overigens zag ook Mitzman Webers erotische opdooi al als het losbreken uit de 'stalen cocon' waarin zijn moeders opvoedingsregels hem hadden opgesloten.

'RADKAUS BOEK IS EIGENLIJK EEN UIT DE HAND GELOPEN CASESTUDY, DIE NIET ANONIEM KON BLIJVEN OMDAT HET WERK DAT UIT WEBERS INNERLIJKE SPANNINGEN VOORTKWAM PUBLIEK IS.'

Zo zijn er tal van andere aspecten aan Webers werk die, nu de feiten op tafel liggen, als *voer voor psychologen* zouden kunnen dienen. Helaas volstaat Radkau met een psychologie van de koude grond. Zoals hij ook, niet gehinderd door valse bescheidenheid, voortdurend op de stoel van de socioloog gaat zitten en steken uitdeelt aan andere Weber-kenners.

Toch maakt de prikkelende stijl Radkaus studie tot boeiende lectuur. Het is weliswaar niet de eerste Weber-biografie, maar wel de eerste die duidelijk uitgaat boven het *Lebensbild* van Marianne Weber. De opbouw lijkt soms te veronderstellen dat men dat boek al kent. De drie delen beginnen elk met een curriculumachtige schets van telkens één pagina en het eigenlijke verhaal is ondergebracht in thematische hoofdstukken en paragraafjes. Daarbij worden soms zaken bekend verondersteld die pas later worden besproken. De 'neurasthenie' van Webers tijd begeleidt, onder regelmatige verwijzing naar Radkaus *Nervositätsstudie*, het verhaal als een *basso continuo*. Daarmee is het boek, behalve het epos van de titanenstrijd van een tragisch genie, tegelijk de biografie geworden van de gehele Duitse intelligentsia rond de vorige eeuwwisseling.

Pieter J. van Strien is emeritus hoogleraar grondslagen en geschiedenis van de psychologie aan de Rijksuniversiteit Groningen; naast psychologie studeerde hij ook een tijdlang sociologie te Groningen bij P.J. Bouman.

Besproken boeken:

MAX WEBER. DIE LEIDENSCHAFT DES DENKENS
door **Joachim Radkau**
Carl Hanser Verlag. München 2005.
1008 pag., € 53,10

MAX WEBER. EIN LEBENSBIOD
door **Marianne Weber**
J.C.B. Mohr. Tübingen 1926. (3de editie 1984)
736 pag., € 39,90

MAX WEBER. LEIDENSCHAFT UND DISZIPLIN
door **Michael Sukale**
Mohr Siebeck. Tübingen 2002.
644 pag., € 69,00

MAX WEBER. WERK UND PERSON
door **Eduard Baumgarten**
J.C.B. Mohr. Tübingen 1964.
720 pag., € 65,00

THE IRON CAGE. AN HISTORICAL INTERPRETATION OF MAX WEBER
door **Arthur Mitzman**
Transaction Books. New Brunswick 1985. (1ste editie 1969)
337 pag., € 29,95

Literatur:

- **M. Green** (1974). *The von Richthofen Sisters. The Triumphant and the Tragic Modes of Life*. New York: Basic Books.
- **Chr. Krüger** (2001). *Max & Marianne Weber. Tag- und Nachtansichten einer Ehe*. Zürich: Pendo.
- **M. Rainer Lepsius** (2004). Mina Tobler. Die Freundin Max Webers. In: B. Meurer (Hrsg.). *Marianne Weber* (pp. 77-89). Tübingen: Mohr Siebeck.
- **J. Radkau** (1998). *Das Zeitalter der Nervosität. Deutschland zwischen Bismarck und Hitler*. München: Carl Hanser Verlag.
- **G. Schöllgen** (1998). *Max Weber*. München: Verlag C.H. Beck.